

II 59.627

81

ACADEMIA ROMÂNĂ
STUDII ȘI CERCETĂRI
VII

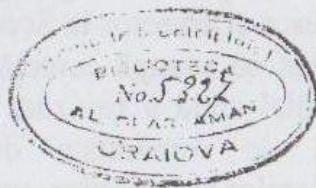
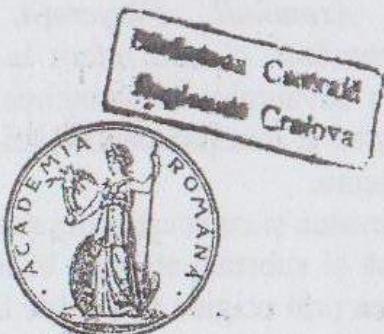
MEGLENOROMÂNII

5327

ISTORIA ȘI GRAIUL LOR

1925

TH. CAPIDAN
Profesor la Universitatea din Cluj

CULTURA NACIONALĂ
BUCUREŞTI

1925

II 51.94

THEODOR CAPIDAN - CERCETĂTORUL INTEGRAL AL ROMÂNITĂȚII BALCANICE

Theodor Capidan este, fără îndoială, unul dintre cei mai erudiți cărturari din cultura noastră, proveniți din rândurile atât de bogate în personalități ale aromânilor. Lingvist, istoric, memorialist, șef de școală filologică, etno-folclorist, profesorul a ridicat pe cele mai înalte culmi cercetarea spațiului românității sud-dunărene, meritele sale incontestabile aşezându-l între membrii Academiei Române.

Dacă evoluția istorică a neamului românesc, crescând din momentul încheierii războiului al doilea romano-dac, dar cu obârșii mai vechi pe aceste locuri, fusese abordată de cronicari, apoi de Heliade Rădulescu, B.P. Hasdeu, A.D. Xenopol, N. Densusianu, Vasile Pârvan, Nicolae Iorga și atâtia alții specialiști în domeniu, ramurile sud-dunărene, de la Adriatica la Marea Neagră și Egee și-au găsit cei mai serioși analiști deopotrivă și în rândul celor proveniți dintre aromâni, iar între aceștia savantul care va efectua cercetarea în profunzime a chestiunii privind meglono-români și macedo-români – aromâni în cercetări monografice, dar și celelalte ramuri în studii de specialitate, este Th. Capidan. Acțiunea sa, paralelă cu cea a lui George Murnu sau Tache Papahagi, este, evident, mult mai cuprinzătoare, ducând la aceleași concluzii ca rezultat al unei cercetări fără egal.

Monografiile elaborate de Capidan se bazează pe documentarea la fața locului, efectuată prin călătorii sistematice de studiu și prin cercetarea dovezilor aduse de înaintași: Apostol Mărgărit, Mihai Adami Hadi, Daniil Moscopoleanul, Constantin Ucuta, Teodor Cavalioti, Mihail Boiangi, Dimitrie Athanasescu, Roja Gh. Constantin, Dimitrie Bolintineanu, Ion Caragiani, Bagov Andrei, Ion Maiorescu, Delametra Iancu, Pericle și Tache Papahagi și atâtia alții, la care se adaugă cercetările specialiștilor în domeniu din veacul al XIX-lea pe care îl socotim secolul redescoperirii românității ca I.G. von Hahn, C. Jirecek, M.E. Picot, N. Popilian în frunte cu Gustav Weigand.

Dintre toți, George Murnu, Tache Papahagi și Theodor Capidan sunt stâlpii de susținere, privind românitatea sud-dunăreană, proveniți chiar din rândul aromânilor, concluziile lor fiind de nezdruncinat.

Theodor Capidan s-a născut la 15 aprilie 1879, zi în care, ce coincidență, Mihai Eminescu, preocupaț, la rândul lui, de românii din Balcani, cita într-un articol din *Timpul* personalitatea regelui Filip al Macedoniei. Învață la școala primară din localitatea natală, Perlepe, înființată odată cu alte treizeci de instituții de învățământ, prin contribuția României, pentru a oferi posibilități de studiu copiilor de aromâni din întreaga zonă. Continuă apoi a se pregăti la București, în domeniul teologiei, pentru ca apoi să se dedice studiilor romaniste la Leipzig, unde își susține și doctoratul, cu un studiu important privind specificul aromânilor și unde rămâne, pentru scurt timp, asistentul renumitului romanist G. Weigand, creator de școală și de direcție de cercetare.

Aici va avea loc desăvârșirea formăției sale, așa cum a demonstrat Nicolae Șerban Tanașoca într-un amplu studiu definitiv, devenind un reper științific și moral, care îl va propulsa la Universitatea din Cluj și apoi la cea din București.

Trei trepte necesare, trei etape distincte confirmă întreaga sa activitate. Între anii 1909-1919 este profesor la Salonic, luând contact, din punctul de vedere al specialistului, cu particularitățile aromânilor din care se trăgea și el, legăturilor lor cu grecii și problemele specifice ale Balcanilor. Este, în același timp, legat și de elaborarea *Dicționarului limbii române*, opera capitală, coordonată de Sextil Pușcariu, colaborând direct cu articole privind aromâni. După război, odată cu înființarea Universității din Cluj, a Muzeului Limbii Române și a revistei de specialitate *Dacoromania*, devine profesor și specialist în Transilvania, dedicându-se amplelor sale studii monografice, apărute sub tutela acestor instituții.

Între 1937 și 1947 funcționează ca profesor de filologie comparată la Universitatea din București, angrenat și în conducerea Institutului de Studii și Cercetări Balcanice și a publicațiilor acestuia, alături de Dimitrie Caracostea și Victor Papacostea.

Rând pe rând, operele sale devin renumite în țară și străinătate: *Meglenoromâni I. Istoria și graiul lor*, 1925; II. *Literatura populară la meglenoromâni*, 1928; III. *Dicționar etimologic meglenoromân*,

1934; *Elementul slav în dialectul aromân*, 1925; *Români Nomazi*, 1927; *Fărșeroții*, 1931; *Aromâni*, 1932; *Românitatea Balcanică*, 1936; *Macedoromâni*, 1942; *Limbă și cultură*, 1943, volum ce cuprinde cele mai reprezentative studii, privind *Limba noastră națională*, *Unitatea limgistică națională*, *Romanitatea Balcanică* sau analiza operei lui B.P. Hasdeu și Sextil Pușcariu, precum și alte cercetări.

Fundația *Scrisul Românesc* din Craiova este preocupată de peste un deceniu, de punerea în lumină a problemelor fundamentale privind românii uitați, publicând, sub acest titlu, o importantă colecție. Inițiatorul ei, cărturarul Tudor Nedelcea, a reușit să impună această idee pentru a se reface imaginea absolut necesară privind existența celor 13 milioane de români din afara granițelor țării, dar îndeosebi despre comunitățile românești în care trăiesc circa șapte-opt milioane de români, aromâni, vlahi, vlași, indiferent cum doresc ei însăși să se definească. Au fost astfel retipărite un număr mare de cărți de bază privind istoria, limba, cultura, obiceiurile româniției sud-dunărene, din Basarabia și Bucovina. Între acestea se află și studiile lui Theodor Capidan, *Aromâni*, *Fărșeroții*, *Limbă și cultură* și acum *Meglenoromâni*. Ne-am referit la unele din acestea, în *postfete*, la contribuția savantului la adâncirea problemei româniției balcanice, originalitatea și intuiția specificului, înscrise definitiv în cercetarea în acest domeniu.

Vom evalua și cu acest prilej această contribuție. Fără îndoială, cea mai întinsă și substanțială este în legătură cu aromâni, avantajați de cunoașterea prin origine și tradiție lingvistică și a obiceiurilor, a vieții lor ca și prin rolul pedagogic pe care l-a avut foarte mulți ani ca profesor și director la Școala Comercială Românească din Salonic. La acestea se adaugă cerecările directe întreprinse după Primul Război Mondial când a revizitat în scopuri documentare întreaga și întinsă zonă de românitate deopotrivă a macedonenilor, fărșeroților, meglenilor și istrioților, unele călătorii având loc în mai multe rânduri.

Mai întâi avea să elaboreze studiile și monografiile privind aromâni, conținând nu numai rezultatele cercetării dar și un imens material documentar, lingvistic, literar, tradițional.

Sintetizăm aici problemele esențiale:

1. Cine sunt aromâni/macedoromâni? Răspunsul lui Capidan: „*ramura meridională a poporului român*”. Vechimea lor este anterioară erei noi, de după Hristos, „*romanizarea lor în peninsulă*” fiind cea dintâi, iar timpul formării lor fiind anterior începutului nașterii Daciei-Române.

2. Spațiul de origine este de asemenea limpede definit: „*ei locuiau în regiunile de lângă Dunăre, în imediată apropiere de români din Dacia*”.

Așadar, Dunărea este columna orizontală a întregului neam românesc, legătura care i-a durat peste vremuri existența.

3. Localizarea lor contemporană și, accentuăm noi, stabilită și prin vizitele îndelungi pe care Theodor Capidan le-a făcut între frații lui este de asemenea precizată: „*sunt răspândiți astăzi în toată Peninsula Balcanică, dar mai ales în Grecia, Albania și Jugoslavia*”. Nu apare Macedonia întrucât la acea vreme făcea parte din Grecia și Jugoslavia.

4. În ceea ce privește limba, „*cu toate modificările pe care le-am primit în cursul vremurilor se identifică în elementele constitutive cu graiul românilor din țară*” (din România, n.n.). Această caracterizare esențială întâlnită deopotrivă la lingviști și istorici de renume mondial și pe care Capidan o tratează în mod amănunțit în monografiile sale de specialitate este adâncită în continuare, legând strâns unitatea sorgintei comune: „*Încă din acea vreme, adică de când trăiau în unitate teritorială și lingvistică cu români din țară*”... Să accentuăm această constatare: „*trăiau în unitate teritorială și lingvistică cu români din țară*”.

5. Diferențele lingvistice sunt descoperite în a) diferența de așezare, sud și nord dunăreană; b) „*mișcările lor provocate de invazia popoarelor balcanice*”; c) „*din cauza bilingvismului*”, prin viața pe care aromâni au dus-o în țările balcanice unde limba oficială era cea a neamului majoritar care forma statul.

6. Specificul neamului aromânesc este determinat în primul rând de așezarea lui în zona de munte: „*muntele este pentru aromâni ceea ce marea este pentru greci și câmpia întinsă pentru slavi. În munte ei găsesc din belșug hrana pentru vite, în munte refugiul și siguranța pentru vremuri grele și tot în munte ei trăiesc clipe seninе...*”.

7. Evoluția socială avea să le asigure, cu timpul, schimbarea și dublarea îndeletnicirilor ancestrale: „*Ei s-au îndeletnicit întotdeauna*

cù turmele, înspre deosebire de români din Dacia, care, alături de creșterea turmelor, au cunoscut și agricultura". „Numai mai târziu, când foarte mulți dintre ei s-au aşezat prin orașe, ei s-au dedat comerțului și meserilor, devenind cei mai eminenți negustori și iascuși meseriași din Balcani”.

În toate aceste privințe, savantul aduce dovezi fundamentale. Își susține ideile cu exemple lingvistice și din literatura populară „*singura în măsură să ne arate ceea ce populațiunile românești din sudul Dunării au simțit și au gândit în cursul atât oracuri de când s-au despărțit de frații lor din Dacia*”. Vechimea acestor creații „*trebuie să fie tot atât de mare ca și aceea a locului pe care o vorbesc*”.

Și aceasta încă lirica populară, aşa cum sintetizează într-o conferință radiodifuzată, consfințește mai întâi vechimea aromânilor prin expresia vorbită a graiului lor, adică „*o vechime foarte mare deoarece sunt legate de viața transhumanței, a păstoritului*”. Ea dovedește apoi în chipul cel mai viu specificul neamului de la sud de Dunăre, ca oameni ai muntelui, acesta hotărându-le destinul. Dovada o face lipsa cuvântului *codru* și a expresiei *frunză verde* atât de prezente în literatura din nordul Dunării. Asemănarea este descoperită în folosirea expresiei „*munte frate*” – în vreme ce în stânga Dunării se zicea „*codru-i frate cu românul*” pe baza liricii populare. În privința altor creații, mai cu seamă a legendelor, asemănările sunt uluitoare la toate popoarele din Balcani: „*bunăoară legenda despre Puntea din Arta la români se regăsește la greci, aproape sub aceeași formă, și o avem și noi la Legenda mănăstirii din Curtea de Argeș, după cum o au la fel și slavii și albanezii*”.

Pe baza acestei conferințe tragem concluzia generală că Theodor Capidan, aromân prin obârșie, se consideră român, referindu-se la această apartenență, vorbind despre „*cântecele noastre populare*”, legendele sunt aidoma, „*o avem și la noi*”, pentru că, în fond și aromânilii sunt români.

Să accentuăm aici că tocmai această asemănare, prin folosirea aceluiași cuvânt, *frate*, în nordul Dunării *codrul frate* iar în sud *muntele frate* reprezintă o doavadă de luat în seamă în concluziile privind aceeași comunitate specifică a românilor.

Totodată a studiat îndeaproape o latură a acestei românități, a celor din *Albania* în volumul *Fărșeroții*, carte rămasă fundamentală pentru cercetarea acestei părți a neamului nostru.

Cercetarea a apărut în *Dacoromânia*, volumul IV pe 1929-1930, tipărită în 1931, precum și separat, în extras. Este, cum singur precizează, un „*studiu lingvistic asupra românilor din Albania*”, fiind rezultatul acumulării unor observații începând din copilărie, împlinite apoi vreme de peste patruzeci de ani.

Înănd seama și de interesul asupra chestiunii, monografia este structurată în trei planuri distincte: mai întâi stratul existențial, al locurilor natale supuse primelor observații; în al doilea rând, reinvierea acestei cunoașteri printr-o călătorie emoțională făcută în vara anului 1928 și, pe baza acestora, studiul propriu-zis. Fără călătoria specială, vizând acumularea materialului pentru sinteză, nu s-ar putea explica reușita. O punctează autorul în *Introducere*: „*În Albania, românii sunt răspândiți în orașe și la țară. Cei dintâi se ocupă cu comerțul și meseriile, cei din urmă cu pastoritul sub formă nomadă: aceștia sunt fărșeroții*”. Numărul lor, „*fără a fi precizat mai de aproape, este relativ mare față de numărul elementului albanez dominant*”. Este, desigur, vorba de numărul comunicat la recensământul din 1926, când populația Albaniei avea 833.618 locuitori. După albanezi, urmău, în ordine, următoarele nații: greci, bulgari, țigani, evrei. „*Fără a exagera numărul românilor din Albania – conchide Capidan – după calculele mele ei reprezintă un număr de cel puțin 60.000 locuitori. Dacă Weigand dădea 9000 de locuitori pentru Berat, dacă Corița are 4000 de români, dacă astăzi se știe că elementul creștin din orașele Tirana, Durazzo, Fearisa, Premeti se alcătuiește aproape numai din aromâni, atunci mi vom exagera socotind 25.000 locuitori numai pentru orașele din Albania. Restul îl formează fărșeroții din Muzachia, Ciamea, ținutul Premeti etc.*”.

Conform altor surse ar exista 200.000 de fărșeroți și aromâni, înănd seama și de moscopoleni, cei din zona Pogradeț, Elbasan, Cavaia și alte părți.

Corelăm toate acestea cu informațiile obținute din cartea lui Constantin Colimistra, *Fărșeroții*, tipărită în 1986. Autorul ei era în 1928, când efectua Theodor Capidan călătoria sa documentară în acele locuri, unul dintre eminenții elevi din Corcea și anume din prima

promoție „care a dat examen scris în limba română” – cum scrie Colimitra – aducând peste vreme emoționante mulțumiri învățătoarei lui de atunci, Eliza Berberi, originară din Crușova, de unde se trage marele scriitor fărșerot-român Nicolae Batzaria.

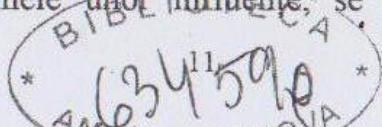
Lecțiile de românilor, „scrise în conștiința fiecăruia”, Theodor Capidan le cunoștea mult mai dinainte, dându-i aripile necesare în cicerorile speciale după atâtă vreme și care au stat și la baza volumului elaborat de Constantin Colimistra. Aceste își amintește, de altfel, că, după primul război mondial, școala sa a avut o profundă bază în limba și cultura română, cultivând dragostea pentru acest neam. „Cântam cântece patriotice ca *Deșteaptă-te Române*, *Pe-al nostru steag e scris Unire*, *Trei culori*, *La arme și altele ce răsunau munții cu păduri, cu stâni, cu vâi, cu plaiuri cu tot*. Cântam cu suflet curat, cu pasiune, îndemnați parcă de o forță nevăzută, de o dragoste născândă din senin pentru țara pe care nici nu o cunoșteam, nu o văzusem în viața noastră, pentru România Mare a cărei aripi protectoare o simțeam instinctiv, plutind pe deasupra noastră”.

Aceste frumoase gânduri, mărturisite peste vreme în America, nesilit de nimeni și de nimic, prelungesc peste sase decenii și mai bine concluziile savantului Capidan. El scrie: „Dintre tulpinile de români din sudul Peninsulei Balcanice, fărșeroții sunt singurii care păstrează numele etnic cu o pronunțare mai apropiată de numele comun al tuturor românilor, în vreme ce românii din Thesalia, Pind și Macedonia se numesc armăni cu protesa lui cea obișnuită în graiul lor, fărșeroții, din contră, se numesc ROMÂNI, fără protesa lui a, însă cu r inițial pronunțat ceva mai apăsat” (*Dacoromania*, p. 116).

Descrierea călătoriei evidențiază vechimea, obiceiurile, traiul, folclorul, civilizația populară și îndeosebi cea legată de meseria lor, construcțiile de locuințe și așezăminte de cult, alte aspecte ale vieții cotidiene.

Pe baza constatărilor lui Capidan se reconstituie personalitatea acestei ramuri specifice a românilor, dovezile lui fiind de primă importanță, dincolo de consemnarea memorialistică.

În ceea ce privește partea a II-a a cărții, despre limbă, după considerații generale se disting particularitățile vorbitorilor de la orașe – sate; dintre bărbați – femei, distincția față de graiul aromân și se lămuresc problemele unor influențe, se efectuează analiza pe

secvențe principale: fonologia, flexiunea etc. Susținerea este bazată pe un bogat material – anexă, constând în versuri populare, basme și povestiri, denumiri și onomastică.

În acest larg context se explică și numele de *fărșeroți* care „*vine de la localitatea Fraseari, astăzi (1928 n.n.), un simplu sat din ținutul Premeti, cu o populație de 300 de locuitori, albanezi și români*”.

Theodor Capidan este primul lingvist care a analizat în întregime românitatea sud-dunăreană în ramurile păstrate până la el, cele două dialecte, macedoromân și meglenoromân. Astfel încât el devine specialistul de referință în toate problemele românității balcanice, fiind și inițiatorul acestei idei în studiile publicate în volumul *Limbă și cultură*. Concluzia sa este: „*am ajuns la convingerea că meglenoromânițin de grupul de români din sudul Dunării din care au ieșit aromâni (...). Admitând originea sudică și pentru istroromâni, noi revenim la vechea concepție istorică după care toate populațiunile românești din sudul Dunării reprezintă urmașii romanității balcanice (...) În vremea contactului ce au avut cu restul românismului carpatic (...) s-au amestecat în aşa fel încât, pe la sfârșitul secolului al VII-lea, nu mai alcătuiau un element romanic deosebit, ci o singură unitate cu români de pretutindeni*”.

Desprindem de aici mai întâi folosirea sintagmei „*români de pretutindeni*” pe care, din 1990, am impus-o și noi definitiv. Si în al doilea rând că aromâni, meglennii, fărșeroții fac parte integrantă din această românitate balcanică.

Om de aleasă cultură, lingvist dublat de un istoric bine informat, Theodor Capidan este, în același timp, un memorialist distins, evocator al zonelor și populațiilor vizitate, făcându-le să trăiască relevant în paginile sale reconstitutive.

Cel de-al doilea filon al românității balcanice îl formau meglennii, cu toată regresia existenței lor încă în vremea cercetărilor lui Capidan. De istroromâni avea să fie preocupat în studiile sale fără să le dedice o monografie. În schimb, problema meglennilor îi va da posibilitatea să se desfășoare, nu numai printr-un studiu monografic complex, ci și prin cele două volume care îl însoțesc, unul dedicat literaturii populare meglenoromâne (vol. II) și altul problemelor lingvistice (vol. III).

Cercetătorul își începe studiul chiar cu concluzia la care va ajunge: meglennii sunt o ramură a românilor balcanici, alături de aromâni și

istororomâni: „În afară de Românii din Peninsula Balcanică, cunoscuți astăzi sub numele de Aromâni, mai există o mică populație, cu locuințele așezate într-o regiune situată la nordul golfului Salonic, de aceeași origine cu românii de pretutindeni, cunoscută sub numele de Meglenoromâni sau Români din Meglen.

Acești Români sunt singurii din marea tulpină a romanismului balcano-împăratesc care și-au pierdut numele lor de neam, păstrat cu atâtă tenacitate de Românii din Dacia, de Aromânii din Pind și un timp oarecare, de Rumânii din Istria. O bună parte din ei a fost silită de unele împrejurări să-și părăsească legea strămoșească, îmbrățișând islamismul. Aceștia sunt, iarăși, singurii reprezentanți ai cultului lui Mahomed, nu numai dintre Români, dar dintre toate popoarele de rasă latină. Ei între ei se numesc „Vlași” și cu acest nume sunt cunoscuți de neamurile cu cari stau în apropiere; numele „Rumon”, cu care ar fi trebuit să se cheme, s-a pierdut fără urmă”.

Cercetarea începe cu descrierea Meglenului, zona geografică ce avea să denumească populația și dialectul, adică începând de la Muntele Nidze (cu vârfuri de peste 2000 m înălțime) și Marianska Planina, cuprinzând câmpia cea mai fertilă a vechii Macedonii, cu următoarele localități: Huma, Oșani, Liumnița, Cupa, Tânareca, Lunguța, Birislav, numai românești, precum și alte trei având și români bulgarizați: Borovița, Coinsco, Sirminina, având și un orașel, Nanta.

Urmează analiza cercetărilor anterioare și apoi descrierea momentului tragic al trecerii la religia musulmană cu toate urmările care au dus la deznaționalizarea lor, precum și schița istorică a fiecărei localități cu referiri la credințe, obiceiuri, viața de familie, locuințe, ocupație, literatura populară etc.

Concluzia istorică pe care o trage este că Meglenii provin „din acei Români din care provin și Aromâni”, și anume din românitatea sudică și în consecință „cu toată asemănarea aparentă ce arată graiul lor cu dialectul daco-român, fin de ramura romanismului sud-dunărean, din care au ieșit, mai târziu aromâni”, deci „limba ... este românească”.

În sfârșit, Capidan se referă la „trezirea la conștiință” a meglenilor prin școli, la fel cum s-a întâmplat și în rândul aromânilor, și mărturișește că el însuși le-a stat alături, „lucrând pentru triumful cauzei noastre”.

Se face astfel încă o dovedă că Meglenii sunt parte a ramurei de sud a românității întregi.

Titlul dat de Th. Capidan ultimei sale cărți este *Limbă și cultură*. Se sintetizează, în această suită de studii, elaborate vreme de o jumătate de veac, problemele fundamentale ale limbii române și culturii române, prin care înțelege integralitatea în unitate a întregului spațiu traco-iliro-daco-getic prin descendenții dăinuind până în veaul XX și, desigur, și în mileniul III, această unitate fiind asigurată de existența Statului român, în care aromâni și-au găsit adevărata țară, care i-a primit ca pe proprii fii, i-a crescut, i-a învățat, le-a oferit șansa să obțină bunuri materiale, să sporească finanțiar și să dețină funcții și atribuții sociale, politice, economice, să devină scriitori și artiști.

Conținutul antologiei, aşa cum ține să o precizeze în *Prefață*, îl constituie comunicări academice, analiza personalităților lui B.P. Hasdeu, Sextil Pușcariu „*tratați numai din punctul de vedere al contribuției la studiul limbii*”, Bolintineanu și Daniil Moscopoleanul. Alte cercetări de specialitate ca *Bilingvismul la români și modificările de limbă*, *Unitatea lingvistică europeană* și cele patru care au același obiect: *Romanitatea Balcanică*, *Românismul Balcanic*, *Graiurile românești transdanubiene și însemnatatea lor istorică*, *Români din Peninsula Balcanică*. De altfel, în aceste studii, elaborate în timp, considerăm că sunt sintetizate și explicate concluziile privind românitatea în ansamblul ei, cu referire specială la cea sud-dunăreană.

Din aceste studii „se desprinde constatarea sigură – și îl cităm, subliniind ideea, pe Theodor Capidan – că Istroromâni, Aromâni și Meglenoromâni, ca origine și în deosebire de Dacoromâni fac parte din romanitatea balcanică” (p. 259, ediția din 1943). În acest studiu, *Români din Peninsula Balcanică*, autorul stabilește și aria destul de întinsă a românității, adică: „meglenoromâni țin de grupul de români din sudul Dunării din care au ieșit aromâni... Admitând originea sudică și pentru Istroromâni, noi revenim la vechea concepție istorică după care toate populațiile românești din sudul Dunării reprezintă urmașii romanității balcanice..”.

Astfel încât, concluzia finală este una singură: „Admitând originea sudică și pentru Istroromâni, noi revenim la vechea concepție istorică după care toate popoarele românești din sudul Dunării reprezintă urmașii romanității balcanice” (p.268).

Parcă presimțind pericolul ce ar putea amenința unitatea română – aromână, Th. Capidan oferă o definiție fără echivoc a dialectelor, precizând: „*Dialectele sau graiurile populare, din contră, reprezintă tot ceea ce este mai primitiv în limbă, mai arhaic și mai autentic, în fine, tot ce vine din impulsul viu al graiului meșteșugit și descătușat de rigiditatea logică a sistemului gramatical*” (p.56). Ceea ce dă unitatea supremă a dialectelor și graiurilor este limba literară, egală ca înțelegere pentru întreaga românitate „de pretutindeni”, cum singur o punctează.

Cercetările europene și, mai ales cele balcanice, întreprinse de peste un secol și jumătate au ajuns la concluzii aproape unanime – și ele vin de la savanți de prestigiu în domeniul istoriei, lingvisticii și culturii – că spațiul românății își are originea peste vechea localizare traco-iliro-geto-dacică, perimetru uriaș al civilizației noastre străvechi care este dovedită a avea peste opt milenii, la această concluzie ajungând cu patru decenii în urmă Marja Gimbutas, întărite recent, în urma săpăturilor efectuate în zona Hârșova, unde s-au descoperit relicve uluitoare din acea vreme.

Este ciudat că după ce s-au aşezat ideile istorice, în urma despuierei surselor arhetipale, istorice, lingvistice de un număr impresionant de specialiști de talie universală, să apară, dintr-o dată, separați care, fără nici o bază documentară recunoscută să reîmpartă această lume a românății balcanice, ceea ce ar putea duce la destrămarea ei.

Este recunoscut astăzi unanim că aromânii locuiesc astăzi în circa nouă state din zonă, și anume în: Macedonia, Albania, Serbia, Croația, Muntenegru, Grecia, Bulgaria, România, Ungaria dar și în alte locuri.

Ce sunt aromâni? Există aromâni ca minoritate? Unde se află? De ce aromâni și de ce minoritate? Care este legătura cu românii? Dar raporturile cu alte neamuri, care se denumesc ele însese: vlahi, vlași, volohi, cuțo-vlahi, fărșeroți sau în alte peste douăzeci de feluri? Răspunsurile la aceste probleme au fost date la începutul veacului XX de Theodor Capidan.

Există o unică românitate, formată deopotrivă dintr-o țară recunoscută istoric, Dacia – Dacia Romană – trinitatea Țara Românească, Moldova și Transilvania, devenită la 1918 România, și România de astăzi, integrată în Comunitatea europeană pentru că, în fapt, geografic, istoric și cultural face parte din Europa înainte cu mult

față de alte state ca și macedo-români/aromâni, istro-români și megleno-români, acestea două din urmă pierzându-se în galopul istoriei, sub copitele cotropitoare ale altor neamuri.

Urme ale istro-românilor și meglenilor se mai află, desigur, în limbă, port și obiceiuri, în unele zone de la Dalmatia la Haemus, dar ele nu vor mai fi capabile să renască, neavând temelia statului național de drept, care să le ocrotească și propulseze în viață omenirii din mileniul al III-lea.

Dar aromâni?

Ei au avut o sansă istorică mai mare datorită vieții spirituale și tradițiilor, și-au dus experiența în țările balcanice unde, însă, au rămas insulițe supuse. Șansa lor, dincolo de orice speculații, a fost existența României. Aici, în această țară de frați, ei și-au găsit propria țară, aici au învățat în limba română; aici au scris și și-au dezvoltat aptitudinile; aici au contribuit la crearea climatului absolut necesar ca statul român să ajute românitatea din Bulgaria, Macedonia, Albania, Grecia, Serbia pentru a avea școli, biserică –deci, a-și susține și dezvolta credința – așezăminte culturale și, mai ales, a primi cărțile necesare păstrării ființei aromâne/române din toate aceste locuri.

A costat puțin? A costat mult? Nu s-a pus niciodată în cumpănă problema materială. Rămâne faptul în sine, care n-a venit nici de la bulgari, nici de la sârbi, nici de la albanezi. A venit de la români și a venit din motivul cel mai simplu de interpretat din lume: frățietatea de neam, de limbă, de cultură.

Recent, în fața unei vrăjmășii la modă, de a separa neamurile și a primejdiei unor dușmani din propriul lagăr, Academia Română, cel mai înalt for al românității, a răspuns categoric acestora, într-un mod hotărât, pe care îl transcriem:

„Academia Română i-a considerat întotdeauna pe aromâni ca parte integrantă a acestui popor, fără deosebire de locul de origine. Încă de la constituirea Societății Literare Române (1866), devenite Societatea Academică Română (1867), fiecare provincie românească a avut – potrivit numărului de locuitori - 4, respectiv 3 sau 2 membri fondatori, între care și doi aromâni: Ioan D. Caragiani și Dimitrie Cozacovici (Cosacovici). De-a lungul anilor, alte mari valori ale vieții publice, literelor, științelor și artelor din rândurile aromânilor au fost primite în Academia Română: mitropolitul Andrei Șaguna, scriitorul și filologul

George Murnu, strălucit traducător al *Iliadei* și *Odiseei*, lingvistul și folcloristul Pericle Papahagi, scriitorul și diplomatul Marcu Beza, lingvistul Theodor Capidan, autorul monografiilor fundamentale consacrate dialectelor aromâne și meghlenoromâne, unul dintre redactorii de bază ai *Dicționarului limbii române*, scriitorul și filologul Cezar Papacostea, istoricul literar Dumitru Caracostea, inginerul, specialist în astronauțică, Elie Carafoli, pictorul Ion Pacea etc.

La această ilustrată galerie se cuvine să fi adăugați poetul și omul politic Dimitrie Bolintineanu, lingvistul și etnologul Tache Papahagi, autorul impunătorului *Dicționar al dialectului aromân*, strălucitul actor Toma Caragiu și numeroși alți reprezentanți ai științei, culturii și artelor din trecut și de astăzi”.

Ni se pare anormală această atitudine care nu este susținută de istorici și lingviști specializați și recunoscuți ca atare în domeniu, ci de falși promotori ai unor idei pe care le lansează cu vădit interes, fără bază științifică, dăunătoare în primul rând aromânilor.

Am accentuat această diversiune care nu mai recunoaște nici concluziile cele mai autorizate ale savanților aromâni însăși, și-i menționăm pe Theodor Capidan, Pericle și Tache Papahagi, Dimitrie Caracostea, Victor Papacostea, George Murnu, Ovidiu Papadima, Matilda Caragiu Marioțeanu, aceleiași cu ale lui Al. Philippidi, Sextil Pușcariu, Al. Rosetti, Iorgu Iordan, Ion Coteanu.

Lăsăm, însă, în acest context, aspectul politic la o parte, care nu exista cu decenii în urmă, pentru a ne reîntoarce la Theodor Capidan, care între 1900 și 1943 și-a consacrat întreaga lui existență pentru a dovedi unitatea românității balcanice, vorbind mereu despre *limba noastră, cultura noastră*, el, aromânul, socotind că există o singură limbă literară și o singură cultură, cea română.

Ce splendidă gândire asupra tuturor românilor desoperim în aceste rânduri din Prefața la *Limbă și cultură*: „Privind limba ca supremul instrument al conștiinței românești, ea nu se înfățișează numai ca un reflex al spiritului și al felului de a vedea lumea, ci reprezintă și expresia soartei noastre: numai prin limbă noi ne dăm seama de ceea ce am ajuns și suntem în mijlocul popoarelor ce ne înconjoară. Ea ne aparține mai mult decât orice altă moștenire spirituală, pentru că numai în ea se răsfrâng suflul poporului nostru în întreaga realitate a vieții noastre spirituale”.

*

Nu am înțeles de ce Theodor Capidan nu a publicat în volumul *Limbă și cultură* conferințele deosebit de importante pe care le-a ținut la postul național de radio și anume: *Însemnatatea dialectelor pentru valoarea și bogăția limbii* (20 mai 1937), *Din problemele actuale ale limbii române* (30 octombrie 1937), *Atlasul Lingvistic Român* (2 iunie 1938), *Români din Albania* (24 mai 1939), *Hârnicia aromânilor* (1 iulie 1939), *Literatura aromânească* (13 iunie 1940).

Consemnăm aceste conferințe radiodifuzate, necunoscute, pentru că ele completează armonios gândirea și personalitatea lui Theodor Capidan, care întotdeauna s-a socotit român și a demonstrat prin întreaga sa operă, care este monumentală (să adăugăm la monografiile referitoare la românitatea balcanică și truda sa la *Dicționarul Limbii Române*), că aromânilii sunt români balcanici, ca și fărșeroții, megleñii și alte neamuri din larga zonă a sudului Dunării.

Fără îndoială, toate adunau sintetic cercetările anterioare ale savantului, dar noi considerăm că punctează, în același timp, elementele fundamentale pe care le enunță în titlu, într-un chip mult mai tranșant. În *Literatura aromânească* Th. Capidan dă și răspunsul la întrebarea cine sunt aromânilii? Si anume „ramura meridională a poporului român”, iar vechimea lor este anterioară erei noi, de după Hristos, când s-a produs „romanizarea lor în peninsulă”. Timpul formării lor este, deci, de milenii, pentru că aşezările de pe la anul 1000 „sunt relativ noi”. În acest sens ține să mai accentueze: „Încă din acea vreme, adică de când trăiau în unitate teritorială și lingvistică cu românilor din țară”, adică vremea preromană a vechimii lor. Timpul a creat diferențele lingvistice, care provin din locul aşezării, nordul sau sudul Dunării, ca și din „mișcările lor provocate de invazia popoarelor” și apariția bilingvismului.

Theodor Capidan ocupă astfel locul cel mai de seamă în acest . A fost deopotrivă istoric, lingvist, filolog, teolog, pedagog, etnolog, sociolog, folclorist, memorialist și peste toate acestea avizat comparatist și vizionar interdisciplinar, model de probitate, temeinicie, vocație și credință în neamul românesc. Mulți cărturari aromâni sunt iluștri – și să nu ne jeneze această caracterizare – devenind reprezentativi în cultura română care este unică, indiferent dacă a fost creată în Basarabia, în Bucovina, în Voievodina, pe Valea Timocului

sau oriunde în alte spații ale românității. Dar Theodor Capidan este în fruntea tuturor. Cele câteva mii de pagini cu care a îmbogățit cultura română, nu numai prin monografii, studii, articole, conferințe dar și prin caracterizările din *Dicționarul limbii române* și din alte cercetări ale Institutului și Muzeului Limbii Române de la Cluj, conduse de prietenul său Sextil Pușcariu, toate converg în a susține ideea pe care o accentuăm: „se desprinde constatarea sigură că Istroromâni, Aromâni și Meglenoromâni, ca origine și în deosebire de dacoromâni fac parte din românitatea balcanică”. Adică, pentru noi, astăzi, românitatea balcanică, aşa cum rezultă mai nuanțat, și din studiul *Români din Peninsula Balcanică*. El vedea, ca și alți înaintași ai acestei idei, unitatea balcanică, bazată în primul rând pe criterii esențiale de limbă (și este vorba numai de cuvânt ca atare) dar și de alcătuirea fiziologică a aparatului vorbirii, de temperament, mod de a fi, acel specific balcanic, atât de consistent citat. Vorbind cu insistență despre bilingvismul natural al românității balcanice, vorbitoare și a limbii impuse de formațiunile grecești, turcești sau mai apoi ale statelor care s-au constituit, Serbia, Albania, Theodor Capidan explică diversitatea proceselor de deznaționalizare și noi înțelegem că este miraculoasă rezistența aromânilor – spre deosebire de megleni sau istororomâni – care, deși erau „fără țară” au avut tăria de a rămâne în istorie și a-și dovedi existența în special în sudul Dunării, având însă o întinsă răspândire pe întregul Glob Pământesc.

Cum se știe, chestiunea l-a preocupat pe Eminescu, în articolele sale având viziunea de ansamblu, formulată intuitiv, dar cunoscută din informațiile științifice universitare. Theodor Capidan, născut chiar în vremea când problema îl preocupa pe Eminescu avea să devină cel dintâi specialist autorizat și recunoscut în domeniul românității întregi. Fără contribuțiile lui nu putem înțelege începutul, evoluția și specificul neamului nostru. Si nici viitorul lui.

VICTOR CRĂCIUN